

УДК 347.965.42

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.2.3>**Галина КРИШТАЛЬ**

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи, Навчально-науковий інститут управління, економіки та бізнесу, ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039

ORCID: 0000-0003-3420-6253**Ірина БРЮХОВЕЦЬКА**

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039

ORCID: 0000-0002-1469-1485**Halyna KRYSH TAL**

DCs in Economic, Professor, Head of the Department of Finance, Banking and Insurance, Interregional Academy of Personnel Management, Frometivska str., 2, Kyiv, Ukraine, 03039

ORCID: 0000-0003-3420-6253**Iryna BRIUKHOVETSKA**

Associate Professor at the department of Finance, Banking and Insurance of the Scientific and Scientific Institute of Management, Economy and Business, Interregional Academy of Personnel Management, Frometivska str., 2, Kyiv, Ukraine, 03039

ORCID: 0000-0002-1469-1485

АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ЗАСІБ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: МЕДІАЦІЯ

ALTERNATIVE MEANS OF LEGAL PROTECTION OF HUMAN RIGHTS: MEDIATION

У статті застосовано науково-методологічний підхід до аналізу медіації як альтернативного засобу захисту прав людини. Визначено, що в сучасній Україні впровадження та розвиток медіації має свої юридично-процесуальні переваги порівняно з іншими методами захисту прав, оскільки дозволяє уникнути звернення до судів.

Мета роботи. Метою статті є комплексний аналіз практики застосування існуючих альтернативних методів вирішення конфліктів у сучасному світі; розгляд сутності процесу медіації, умов її проведення, а також переваг порівняно з судовими процедурами вирішення суперечок; вивчення можливостей і передумов інтеграції інституту медіації в правову систему України; визначення шляхів удосконалення інституту медіації за допомогою внесення відповідних змін до національного законодавства.

Методологія. У запропонованій статті особливу увагу приділено аналізу аспектів практичного застосування існуючих альтернативних методів вирішення конфліктів, аналізу сутності процесу медіації.

Наукова новизна. Доведено, що все більше фахівців підтримують впровадження та розвиток медіації як способу вирішення конфліктів між сторонами без втручання державних структур. Даний крок не лише полегшить доступ громадян до правосуддя та зменшить навантаження на суди, а й допоможе скоротити терміни розгляду справ та кількість оскаржуваних рішень, а також знизить судові витрати і сприятиме примиренню між сторонами.

Висновки. Зазначається, що закріплення медіаційної процедури на законодавчому рівні надає громадянам в Україні свідомість про те, що вони мають право скористатися цією процедурою. Українська ідентичність у контексті європейської інтеграції вимагає гармонізації національного законодавства з законодавством Європейського Союзу, включаючи поліпшення законодавчої бази щодо медіації. Закон України "Про медіацію" визнає медіаторську професію офіційною, встановлюючи вимоги до професійної підготовки медіаторів. Більшість медіаторів в Україні мають вищу освіту та пройшли спеціалізовану підготовку з теоретичних та практичних аспектів медіації. Медіація сприяє результативному діалогу, що є основою розвитку правової держави в сучасному суспільстві. Вона представляє собою альтернативний шлях захисту прав людини і громадянина в Україні.

Ключові слова: медіація, юридичні спори, інститут медіації, медіаційна процедура.

The article applies a scientific and methodological approach to the analysis of mediation as an alternative means of protecting human rights. It was determined that in modern Ukraine, the introduction and development of mediation has its own legal and procedural advantages compared to other methods of rights protection, as it allows to avoid going to court.

Objective. The purpose of the article is a comprehensive analysis of the practice of applying existing alternative methods of conflict resolution in the modern world; consideration of the essence of the mediation process, the conditions for its implementation, as well as advantages compared to court procedures for resolving disputes; studying the possibilities and prerequisites for the integration of the mediation institute into the legal system of Ukraine; determination of ways to improve the institution of mediation by making appropriate changes to national legislation.

Methodology. In the proposed article, special attention is paid to the analysis of aspects of the practical application of existing alternative conflict resolution methods, the analysis of the essence of the mediation process.

Scientific novelty. It has been proven that more and more specialists support the implementation and development of mediation as a way of resolving conflicts between parties without the intervention of state structures. This step will not only facilitate citizens' access to justice and reduce the burden on the courts, but will also help to reduce the duration of cases and the number of contested decisions, as well as reduce court costs and promote reconciliation between the parties.

Conclusions. It is noted that the consolidation of the mediation procedure at the legislative level gives citizens in Ukraine the awareness that they have the right to use this procedure. Ukrainian identity in the context of European integration requires the harmonization of national legislation with the legislation of the European Union, including the improvement of the legal framework for mediation. The Law of Ukraine "On Mediation" recognizes the mediation profession as official, establishing requirements for the professional training of mediators. Most mediators in Ukraine have higher education and have undergone specialized training in theoretical and practical aspects of mediation. Mediation promotes effective dialogue, which is the basis for the development of the rule of law in modern society. It represents an alternative way of protecting human and citizen rights in Ukraine.

Key words: mediation, legal disputes, institution of mediation, mediation procedure.

Постановка проблеми. Бажання українського народу утверджувати європейські цінності та відповідати міжнародним стандартам у сфері правосуддя є відомим для всесвітньої спільноти. Тому постає все більше запитань щодо використання засобів позасудового вирішення спорів. Це вказує на потребу у модернізації підходів до врегулювання конфліктів через переговори, позбавлені судового розгляду.

В Україні, цей підхід здобуває популярність та отримує правову підтримку. Недавно, у листопаді 2021 року, був ухвалений Закон України «Про медіацію», який визначає медіацію як позасудовий, вільний вибір, конфіденційний, структурований процес, де сторони, за допомогою медіатора (або медіаторів), намагаються запобігти виникненню або вирішити конфлікт чи спір шляхом переговорів.

Це означає, що спори можна вирішувати без звернення до суду. В багатьох європейських країнах цей підхід вже є нормою, і більшість справ, що надходять до суду, спрямовуються на медіацію для вирішення без судового розгляду.

Отже, впровадження практики медіації для досягнення взаємоприйняттого рішення є одним з актуальних кроків у реформуванні системи доступу до справедливого правосуддя та загальної судової системи в Україні.

У той же час важливо відзначити, що найбільш поширеним способом вирішення конфліктів завжди було звернення до суду. Проте в сучасних умовах медіація стає дієвою альтернативою судовому процесу, що є важливою можливістю вирішення конфлікту (суперечки) на будь-якому етапі та на будь-якому рівні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У аналізі досліджень вітчизняних вчених щодо формування та розвитку інституту медіації в Україні слід виділити праці Н. Мазаракі, Л. Романадзе, Н. Крестовської, Н. Бондаренко-Зелінської, О. Бикова, І. Василенка, Г. Ульянової, Т. Білик, Р. Гаврилюка, І. Гордиського, Г. Єрьоменка, З. Красіловської, В. Землянської, С. Задорожної, В. Баранова та інших вчених.

Мета роботи. Метою статті є комплексний аналіз практики застосування існуючих альтернативних методів вирішення конфліктів у сучасному світі; розгляд сутності процесу медіації, умов її проведення, а також переваг порівняно з судовими процедурами вирішення суперечок; вивчення можливостей і передумов інтеграції інституту медіації в правову систему України; визначення шляхів удосконалення інституту медіації за допомогою внесення відповідних змін до національного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Термін «альтернативне вирішення спорів» був введений у США з метою охоплення всіх позасудових механізмів розв'язання конфліктів. Ця альтернатива традиційним судовим процедурам спрямована на полегшення навантаження на судову систему та боротьбу з негативними аспектами судочинства.

Сучасна практика медіації виникла у США та Канаді наприкінці ХХ століття. Європейські країни активно прийняли її у свої правові системи вже на зламі ХХ–ХХІ століть, і на сьогодні вона є невід'ємною частиною їхнього правового простору [1].

У США більше 90% конфліктів вирішуються через медіацію та інші альтернативні методи розв'язання спорів. Багато юридичних фірм вже включають до своїх контрактів та трудових угод положення про медіацію, зобов'язуючи сторони вирішувати конфлікти перед судом.

Це дозволяє судам звільнитися від важких справ, які можуть тривати кілька років. Медіація стала ефективним інструментом як у позасудовому, так і судовому вирішенні конфліктів [2].

Однак важливо враховувати, що інститут медіації має зарубіжне походження, і це вимагає вивчення досвіду сучасних демократичних країн у впровадженні цього правового інструменту.

Аналіз практичного застосування медіації показує, що більшість таких країн активно впроваджують та ефективно використовують її технології для вирішення спорів. Це підвищує довіру до судової системи і надає можливість розв'язати конфлікт шляхом переговорів та уникнути судового процесу [3].

У 2014 році Україна уклала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, згідно з якою зобов'язалася гарантувати верховенство права та належний доступ до правосуддя.

Ці заходи охоплюють як розширення можливостей судового захисту, так і використання альтернативних шляхів врегулювання конфліктів та покращення соціального клімату, використовуючи інноваційний європейський досвід у цій сфері [4].

Ці зміни у Конституції України, внесені у 2016 році, є кроком вперед у розвитку правової системи країни. Розширення юрисдикції судів до будь-яких юридичних конфліктів та кримінальних обвинувачень вказує на важливість забезпечення доступу до справедливого судового процесу для кожного громадянина. Це створює можливість більш широкого використання альтернативних методів вирішення спорів, включаючи досудове врегулювання.

Важливо враховувати, що ця зміна сприяє не лише зменшенню навантаження на судову систему, але й надає сторонам можливість активніше брати участь у вирішенні своїх конфліктів до початку судового процесу. Це може сприяти розгляду справ у більш оперативному режимі та уникненню затягування судових процедур.

Обов'язкове досудове врегулювання спорів стає ефективним інструментом у випадках, коли сторони можуть досягти консенсусу без необхідності вирішення справи в суді. Це сприяє не лише економії часу та ресурсів, але й забезпечує збереження важливих міжосо-

бистісних стосунків, що часто важливо для подальшого співіснування сторін.

Загалом, розширення юрисдикції судів та можливість обов'язкового досудового врегулювання спорів є кроком до передової правової практики, який враховує потреби та інтереси кожного громадянина в доступі до справедливості.

Важливим кроком в розвитку медіації в Україні стала реєстрація двох важливих громадських об'єднань у 2014 році: Громадської спілки "Українська академія медіації" та Громадської організації "Національна асоціація медіаторів України". Українська академія медіації допомагає у відкритті та утриманні кабінетів медіації в будівлях судів та на базі системи безоплатної правової допомоги. Нині в Україні активно створюються громадські організації, що пропагують медіацію на всій території [5].

Важливо зауважити, що медіація в Україні існує вже понад двадцять п'ять років. Перші центри медіації були створені у 1994 році, і вже через кілька років вони почали здійснювати медіаційну діяльність для вирішення правових конфліктів. Хоча законопроект про медіацію був внесений до Верховної Ради України вже у грудні 2010 року, Закон України "Про медіацію" було прийнято лише в листопаді 2021 року, що визначило новий етап розвитку цього інституту в Україні [6; 7].

Медіація впроваджується як ключовий компонент системи альтернативного вирішення конфліктів, що дозволяє вирішувати різноманітні суперечки на будь-якому етапі їх виникнення [8].

Її вагомими перевагами включають ефективну економію часу, збереження конфіденційності, утримання довгострокових стосунків і використання фінансових ресурсів з максимальною ефективністю. Крім того, медіація сприяє уникненню можливих репутаційних втрат [9; 10].

Активний розвиток і впровадження практики медіації в Україні матиме вагомий вплив на роботу судової системи, спрямувавши її увагу на розгляд більш складних та важливих справ. Це зробить юстицію більш ефективною та доступною для громадян.

У позові до прав людини та громадянина передбачається не просто можливість отримання судової допомоги, але й можливість скористатися альтернативними шляхами вирішення спорів. Серед них медіація відіграє важливу роль, дозволяючи сторонам знайти взаємоприйнятні рішення та зберегти гідність і співпрацю в подальших відносинах.

Висновки. Резюмуючи, важливо відзначити, що в світовій практиці медіація набуває

все більшої популярності. Протягом останнього десятиріччя альтернативні методи вирішення конфліктів, такі як медіація, стали поширеними у прогресивних суспільствах.

Україна також не відстає від цього тренду, і все більше фахівців підтримують впровадження та розвиток медіації як способу вирішення конфліктів між сторонами без втручання державних структур. Цей крок не лише полегшить доступ громадян до правосуддя та зменшить навантаження на суди, а й допоможе скоротити терміни розгляду справ та кількість оскаржуваних рішень, а також знизить судові витрати і сприятиме примиренню між сторонами.

Закріплення медіаційної процедури на законодавчому рівні надає громадянам в Україні свідомість про те, що вони мають

право скористатися цією процедурою. Українська ідентичність у контексті європейської інтеграції вимагає гармонізації національного законодавства з законодавством Європейського Союзу, включаючи поліпшення законодавчої бази щодо медіації.

Закон України «Про медіацію» визнає медіаторську професію офіційною, встановлюючи вимоги до професійної підготовки медіаторів. Більшість медіаторів в Україні мають вищу освіту та пройшли спеціалізовану підготовку з теоретичних та практичних аспектів медіації.

Медіація сприяє результативному діалогу, що є основою розвитку правової держави в сучасному суспільстві. Вона представляє собою альтернативний шлях захисту прав людини і громадянина в Україні.

Література:

1. Белінська О. В. Медіація – альтернативне вирішення спорів. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1(5). С. 158–172.
2. Фігун Н. І. Імплементация процедури медіації в українське законодавство: теоретико-правовий аналіз. Випускна кваліфікаційна робота за спеціальністю 081 «Право». Тернопільський національний економічний університет, 2019. 110 с.
3. Йосипенко С. Т. Перспективи інституалізації сімейної медіації у приватно-правових відносинах. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : Право*. 2017. № 3(15). С. 201–207.
4. Кацьора О. Проблеми та стан розвитку медіації в Україні. URL : 1671-Article Text-3013-1-10-20211121(11).pdf
5. Козакевич О. М. Роль медіації у забезпеченні доступу до правосуддя. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 4(14). С. 87–97.
6. Кудрявцева О. Развитие альтернативных способов разрешения споров в ходе реформы английского гражданского процессуального права. *Проблеми альтернативного судочинства в Україні : матеріали І Львів. міжнар. форуму (м. Львів, 12–13 черв. 2008 р.)*. Львів : Львів. держ. ін-т новіт. технологій та управління ім. В. Чорновола, 2008. С. 86–92.
7. Медіація як спосіб вирішення спорів. URL : <http://innovations.com.ua/uk/interview/6/39/374>
8. Островська О. А., Фінько О. Л. Медіація як альтернативний спосіб врегулювання конфліктів та консалтингова послуга. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 21. С. 34–38.
9. Пашкова К. І. Медіація в Україні та світі: генеза, правове регулювання та ефективність при вирішенні цивільних спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 129–132.
10. Подковенко Т. Медіація: міжнародно-правові стандарти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 4(12). С. 47–54.

References:

1. Belins'ka, O. V. (2011) Mediatsiya – al'ternatyvne vyryshennya sporiv [Mediation – alternative dispute resolution]. *Visnyk Vyshchoyi rady yustytstsiyi*. № 1(5), pp. 158–172.
2. Fihun, N. I. (2019) Implementatsiya protsedury mediatsiyi v ukrayins'ke zakonodavstvo: teoretyko-pravovyy analiz [Implementation of the mediation procedure in Ukrainian legislation: theoretical and legal analysis]. *Vypuskna kvalifikatsiyina robota za spetsial'nistyu 081 «Pravo»*. Ternopil's'kyi natsional'nyy ekonomichnyy universytet, 110 p.
3. Yosypenko, S. T. (2017) Perspektyvy instytualizatsiyi simeynoyi mediatsiyi u pryvatnopravovykh vidnosynakh [Prospects for the institutionalization of family mediation in private law relations]. *Naukovo-informatsynny visnyk Ivano-Frankivs'koho universytetu prava imeni Korolya Danyla Halyts'koho. Seriya : Pravo*. № 3(15), pp. 201–207.
4. Kats'ora, O. Problemy ta stan rozvytku mediatsiyi v Ukrayini [Problems and state of mediation development in Ukraine]. URL : 1671-Article Text-3013-1-10-20211121 (11).pdf
5. Kozakevych, O. M. (2020) Rol' mediatsiyi u zabezpechenni dostupu do pravosudnya [The role of mediation in ensuring access to justice]. *Visnyk penitentsiarnoyi asotsiatsiyi Ukrainy*. № 4(14), pp. 87–97.
6. Kudryavtseva, O. (2008) Razvitiye al'ternativnykh sposobov razresheniya sporov v khode reformy angliyskoho grazhdanskogo protsessual'nogo prava [Development of alternative ways of resolving disputes

during the reform of English civil procedural law]. *Problemy al'ternatyvnoho sudochnstva v Ukrayini* : materialy I L'viv. mizhnar. forumu (m. L'viv, 12–13 cherv. 2008 r.). L'viv : L'viv. derzh. in-t novit. tekhnolohiy ta upravlinnya im. V. Chornovola, pp. 86–92.

7. Mediatsiya yak sposib vyrishennya sporiv [Mediation as a way of resolving disputes]. URL: <http://innovations.com.ua/uk/interview/6/39/374>

8. Ostrovs'ka, O. A., Fin'ko, O. L. (2018) Mediatsiya yak al'ternatyvnyy sposib vrehulyuvannya konfliktiv ta konsal'tynhova posluha [Mediation as an alternative way of conflict resolution and consulting services]. *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*. Issue 21, pp. 34–38.

9. Pashkova, K. I. (2020) Mediatsiya v Ukrayini ta sviti: heneza, pravove rehulyuvannya ta efektyvnist' pry vyrishenni tsyvil'nykh sporiv [Mediation in Ukraine and the world: genesis, legal regulation and effectiveness in resolving civil disputes]. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal*. № 8, pp. 129–132.

10. Podkovenko, T. (2017) Mediatsiya: mizhnarodno-pravovi standarty [Mediation: international legal standards]. *Aktual'ni problemy pravoznavstva*. Issue. 4(12), pp. 47–54.